

Samenvatting

In dit onderzoek staat de vraag centraal, welke specifieke kenmerken van de werkalliantie in het gedwongen kader samenhangen met het verloop en de afloop van het reclasseringstoezicht. De werkalliantie staat voor de kwaliteit van de doelgerichte samenwerking tussen cliënten en professionals, afgemeten aan de beleving daarvan door hen beide. Bij hulp of zorg in het vrijwillige kader wordt de werkalliantie al decennialang beschouwd als een van de werkzame factoren voor resultaat. Voor het gedwongen kader komt onderzoek hiernaar pas sinds de eeuwwisseling op gang.

Design

Op grond van literatuurstudie is een theoretisch model opgesteld voor mogelijke kenmerken van de werkalliantie in het gedwongen kader en voor de werkalliantie als werkzame factor naast kenmerken van cliënten, reclasseringswerkers en het justitietraject. Voor het meten van de werkalliantie is een instrumentarium samengesteld, bestaande uit een internationaal gebruikte en gestandaardiseerde vragenlijst voor de werkalliantie in vrijwillig kader en een internationaal in ontwikkeling zijnde vragenlijst voor het gedwongen kader. Hieraan zijn eigen items toegevoegd om de theoretisch veronderstelde kenmerken voldoende dekkend te meten. Daarnaast zijn enkele betrouwbaar vast te stellen andere kenmerken uit het model gemeten. Als uitkomstmaten zijn gemeten haperingen in het toezicht (no show van cliënten en formele handelingen van reclasseringswerkers), voortijdig negatieve uitval en een nieuwe vroeghulpmelding na aanhouding. Na enkele pilots met dit instrumentarium is een steekproef getrokken van 267 dyades van cliënten en reclasseringswerkers in de startfase van het toezicht, volgens de cohortmethode en enkele inclusiecriteria. Aan de zijde van cliënten zijn significant meer cliënten met een laag risicoprofiel en minder met een hoog risicoprofiel dan bij de vergelingsgroep. De bevindingen zijn dus te generaliseren voor deze iets lichtere cliëntengroep. De onderzoeksgroep aan de zijde van reclasseringswerkers is representatief. De dyades zijn twee keer ondervraagd, in de startfase en zes tot negen maanden later. Analyses zijn uitgevoerd op basis van twee subvragen: 1^e) welke gemeten kenmerken van cliënten en reclasseringswerkers in het theoretische model hangen samen met kenmerken van de werkalliantie en 2^e) welke kenmerken van de werkalliantie hangen samen met het verloop en de afronding van het toezicht? In het onderzoek is eerst de samenhang tussen achtergrondkenmerken van het model met de werkalliantie gemeten en vervolgens de samenhang tussen (kenmerken van) de werkalliantie met cliëntmotivatie en de uitkomstma-

ten. Het onderzoek voorziet niet in een integrale analyse van alle onderling interacterende invloeden.

Om tot passende factoren te komen, voor cliënten en reclasseringswerkers en voor twee metingen, is een proces van selectie, structurering en toetsing doorlopen van de items. Dit resulteerde in vier passende factoren met dien verstande dat een schaal (Stroefheid) aan cliëntzijde onder de maat blijft. Het gevonden model kreeg de naam 'monitor werkalliantie in gedwongen kader' mee. Deze monitor meet : Vertrouwen, Richting en Kader, Binding en Stroefheid. Aan de zijde van de werkers zijn tevens indicaties voor *Contra-reactance* (emotionele respons van de reclasseringswerker op stroefheid in de interactie) gemeten, aan de hand van drie losse items.

Bevindingen

De groep cliënten scoort gemiddeld hoog op de schaal, hoewel er ook een groep is die vanaf de start laag scoort en aanzienlijke stroefheid rapporteert. Mogelijk zijn deze scores beïnvloed door het onbedoelde selectie-effect en sociale wenselijkheid. De groep reclasseringswerkers scoort dichterbij het schaalgemiddelde. Verschillen tussen beide zijn het grootse bij de alliantiekenmerken Vertrouwen en Stroefheid

In antwoord op de eerste subvraag blijkt de werkalliantie aan cliëntzijde zwak positief samen te hangen met hun leeftijd, werksituatie en leefsituatie (de groep die zelfstandig of met partner/kinderen leeft is iets positiever), het risicoprofiel, eerdere detentie, eerder toezicht, beleving van het voorafgaande justitietraject en vooral met de vorige reclasseringswerker. De groep cliënten die volgens hun reclasseringswerker verslaafd is aan middelen rapporteert iets negatiever over de werkalliantie. De groep cliënten scoort gemiddeld iets positiever op de werkalliantie bij reclasseringswerkers met meer ervaringsjaren, die ouder zijn dan 30 en die vrouw zijn. De werkalliantie volgens cliënten hangt zwak tot matig samen met de aard van diens motivatie. Een positieve verschuiving van de werkalliantie over de tijd gaat tevens samen met een stijging op de interne vormen van motivatie en een daling van amotivatie, en vice versa.

De werkalliantie volgens reclasseringswerkers vertoont geen verband met hun demografische kenmerken, behalve bij de groep reclasseringswerkers met meer ervaringsjaren, die iets lager scoort op de *Contra-reactance*- items. Reclasseringswerkers die de cliënt waarover wordt gerapporteerd moeilijker dan normaal vinden of die zichzelf minder competent voelen rapporteren iets negatiever over de werkalliantie. De groep reclasseringswerkers rapporteert iets positiever over de werkalliantie met vrouwelijke cliënten en iets negatiever bij jongvolwassen cliënten en bij cliënten met een hoog-gemiddeld of hoog risicoprofiel. Er is een (zeer) zwak verband met amotivatie van

de cliënt en een negatieve ontwikkeling van de werkalliantie volgens reclasseringswerker is terug te zien in een groeiende amotivatie van cliënten.

In antwoord op de tweede subvraag zijn samenhangen gevonden tussen de werkalliantie en de gehanteerde uitkomstmaten. De gevonden verbanden zijn vermoedelijk deels het resultaat van interactie met andere factoren, waaronder kenmerken van cliënten die voldoen aan de negatieve variant van de uitkomstmaten. Eerst is getoetst voor twee perspectieven (cliënten en reclasseringswerkers) afzonderlijk en vervolgens vanuit gecombineerd perspectief. Vanuit cliëntzijde afzonderlijk hangen meer *Vertrouwen* en meer *Stroefheid* zwak samen met de negatieve variant van de uitkomstmaten. Meer *Richting en Kader* volgens cliënten hangt sterker dan de andere kenmerken samen met interne vormen van motivatie, maar ook met meer formele handelingen. Vanuit reclasseringswerkers hangen alle alliantiekenmerken, merendeels zwak en soms matig, samen met meerdere uitkomstmaten. Bij haperingen in het toezicht is er wel minder *Vertrouwen*, *Binding* en *Stroefheid*, maar niet minder *Richting en Kader*. Bij negatieve uitval is er na verloop van tijd ook minder *Richting en Kader*.

Vanuit een gecombineerd perspectief lijkt een groter absoluut verschil tussen cliënten en reclasseringswerkers bij *Vertrouwen*, *Stroefheid* en later ook *Binding*, enigszins samen te gaan met meer haperingen in het toezicht. Meer voortijdig negatieve uitval gaat samen met een groter absoluut verschil bij *Vertrouwen*. Over de tijd gezien is de samenhang tussen de negatieve variant van de uitkomstmaten en onderlinge verschillen na zes tot negen maanden sterker dan bij de start.

Vanuit een gecombineerd perspectief blijkt meer samenhang met de uitkomstmaten dan vanuit de twee afzonderlijke perspectieven. Globaal gesproken verkleinen hogere scores bij *Binding* en / of *Vertrouwen* de kans op haperingen in het toezicht of uitval, terwijl hogere scores bij *Stroefheid* de kans daarop vergroten. Hogere scores bij *Richting en Kader* laten ook in een gecombineerd model positieve samenhang zien met formele handelingen. Waar hogere scores bij *Richting en Kader* de kans op haperingen of uitval vergroten gaat dit echter altijd samen met hogere scores bij *Stroefheid* van reclasseringswerkers. In een gecombineerd model blijkt de relatieve kracht van de samenhang vanuit cliënten ongeveer even zwaar te wegen als die vanuit reclasseringswerkers.

Sterk aan het onderzoek is dat een studie van deze omvang, vanuit twee perspectieven en met twee metingen, ook internationaal zeldzaam is in het gedwongen kader. Het onderzoek kent als beperking de formulering van uitkomstmaten vanuit alleen formeel reclasseringsperspectief, de onbedoelde afwijking van de representativiteit aan cliëntzijde, de onvoldoende interne

consistentie van de factor *Stroefheid* aan cliëntzijde, de hoogte van de cliënt-scores die kan wijzen op sociale wenselijkheid en het feit dat voor bepaling van gewetensontwikkeling en licht verstandelijke beperking geen instrument is gebruikt. Daarnaast is het aantal cliënten dat na meting 2 nog uitviel is te klein om de bevindingen te kunnen generaliseren naar de hele onderzoekspopulatie, de bevindingen rond deze uitkomstmaat bij meting 2 gelden alleen als een indicatie die nader onderzoek behoeft.

Vervolgonderzoek naar de werkalliantie zou nog consequenter gebaseerd moeten zijn op de tweezijdigheid (cliënten en professionals) van het concept, ook als dat leidt tot een model van factoren dat verschilt voor beide perspectieven. Concrete suggesties zijn gedaan voor vervolgonderzoek op basis van de data uit dit onderzoek. De betekenis voor de beroepspraktijk ligt in het feit dat de gevonden kenmerken van de werkalliantie in gedwongen kader een alternatief kunnen bieden voor het beeld dat er ‘eerst een relatie zou moeten zijn’ voordat de reclasseringswerker zou kunnen overgaan tot begrenzendende activiteiten. En ook voor het beeld dat de controlerende taak van de reclasseringswerker zou impliceren dat er geen goede samenwerking nodig is. Voor beide overtuigingen is geen ondersteuning gevonden in het onderzoek. Met de bevindingen is het juridische- en professionele belang van communicatie over doelen, kader, grenzen en verplichtingen geïntegreerd in een model van de werkalliantie, dat tegelijk is gericht op motiveren, ondersteunen en passende bejegening. Voorts zijn enkele suggesties gedaan om aandacht voor beleving van de samenwerking door zowel cliënten als reclasseringswerkers te integreren in de werkprocessen.